

Doğru bilgi doğru kaynaktan alınır...

İÇİNDEKİLER

Takdim	7
Evliya Çelebi.....	9
Evliya Çelebi Seyahatnamesi.....	11
Karadeniz Nasıl Oluştı?.....	17
İstanbul Boğazı Nasıl Açıldı?.....	19
Fatih Sultan Mehmed Han'ın İstanbul'u Fethi.....	23
İstanbul'un Fethinden Sonra Kim, Nereye Yerleştirildi?.....	39
Kolombus ve Padre Amerika'yı İkinci Bayezid'a Teklif Etiler.....	41
Yedi Gün Altı Gece Süren Büyük İstanbul Depremi.....	45
İstanbul'un Ortasına Yapılan Şehzade Camii	47
Altı Minareli Sultan Ahmed Camii.....	51
Füze ile Uçan İlk İnsan: Lagari Hasan Çelebi.....	59
Erzurum'un Soğuğu "Beni Gerede'de Bulun" Demiş	61
Denizler Gibi Büyük Fırat Nehri	65
Erzurum'da Damdan Dama Atlarken Donan Kedi	69
Bakü'nün Sarı Petrolü Daha Makbuldür.....	73
Ankara'nın Tiftik Keçisi Beyaz Süt Gibidir.....	77
Ramazanoğlu Yaylası Kadar Büyük Yayla Görmedim.....	81
Camiler Şehri Diyarbakır	83
Van Gölü'nün Suyu Zehirden Acıdır	89

Bağdat'ın Enfes Hurmaları.....	93
Dünyanın En Uzun Taş Köprüsü: 174 Kemerli Ergene Köprüsü.....	97
Estergon'da İbretlik Su Değirmeni Çarkı.....	103
Viyana'da Beyin Ameliyatını Seyrettim	107
Yatsı Vakti Olmayan Memleketlerdeyim.....	113
Manisa Akhisar'daki Şahin Kayası Gibi Yüksek Dağ Görmedim	117
Nazilli İnciri Gibi Lezzetli İncir Bulunmaz.....	119
Ashâb-ı Kehf Tarsus'tadır.....	125
Muz Meyvesi ve Tuhaf Ağacı	131
Camilerin Camisi: Ravza-i Mutahhara Camii	133
Peygamber Efendimiz'in (s.a.v.) Huzurundayım	147
Beytullah Harem-i Şerifi Yani Kâbe-i Muazzama.....	153
Mısır'a Kar Yağarsa	177
Hazret-i Ömer'in (r.a.) Nil Nehri'ne Yazdığı Ferman	179
Piramitlere Girmek Bir Daha Nasip Olmasın	183
Sudan Zürafasının Özellikleri.....	189
Acayip Bir Hayvan: Gergedan	191
Seyahatname'miz Hayır Dua ile Tamam Oldu.....	193
Kaynaklar.....	197

TAKDİM

İnsanoğlu, antik çağlardan beri keşif, ticaret, diplomasi ve merak sebebiyle birçok seyahatler yaptı. Bu seyahatler esnasında gördüklerini, dinlediklerini, yaşadıklarını kitap hâline getiren kişiler ise seyahatname türünün ilk örneklerini meydana getirdiler.

Edebiyat âleminde bu konuda, yerli ve yabancı birçok yazar, eserler ortaya koymuştur. Ancak, bunlar arasında Türk ve Dünya edebiyatının en hacimli gezi kitabı olan Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'sinin bambaşka bir yeri vardır.

Dört asır evvel, hayatını seyahate, öğrenmeye ve öğrendiklerini yazmaya vakfeden büyük Osmanlı seyyahı Evliya Çelebi'nin kaleme aldığı on ciltten müteşekkil *Seyahatname*'si, dünya kültür mirasının şaheserlerinden biri sayılmaktadır.

Evliya Çelebi, Peygamber Efendimiz'i (s.a.v.) gördüğü bir rüyasında, “*Şefaati ya Resulallah*” diyeceği yerde, heyecandan dili sürçerek, “*Seyahati ya Resulallah*” deyiverir. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (s.a.v.) şefaati, seyahati ve ziyareti ona müjdeliler ve böylece gezilerine başlar.

Kendi ifadesiyle, yedi iklim, on sekiz padişahlık yer gezer. Yetmiş yılı aşkın ömrünün elli bir yılını, bir diyardan başka bir

diyara uzanan yollarda, muhtelif ülkelerde ve şehirlerde geçirir. Yarım asır boyunca Viyana'dan Tebriz'e, Kırım'dan Sudan'a, geniş bir coğrafyada gezip gördüğü yerlerin, şahit olduğu hadiselerin bütün hususiyetlerini çok iyi bir gözlemci ve araştırmacı kimliğiyle, titiz bir şekilde *Seyahatname*'sine yazar.

Bugün dünya klasikleri arasındaki yerini alan *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, keyifle okunabilecek bir edebiyat eseri olmakla beraber tarih, dil, halkbilimi, sanat tarihi, coğrafya, topoğrafya, dinler tarihi, tasavvuf tarihi, halk edebiyatı, mimari ve mahalli tarih araştırmacıları için zengin bir hazine niteliği taşımaktadır.

Osmanlı'yı en çok tanıtan ve sevdiren kişi olarak adını tarihe altın harflerle yazdıran Evliya Çelebi'nin muazzam külliyatından, en çok beğenilen ve dikkat çeken kısımları *Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nden Seçmeler* isimli serimizde bir araya topladık. Eser, 17. asırda kaleme alındığı için, metinleri, günümüz okuyucusunun rahatlıkla anlayıp kavrayabileceği bir seviyeye getirmeye gayret gösterdik.

Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nden Seçmeler serisinin üçüncü kitabı olan *Yeryüzünün Sırları*'nda, Karadeniz'in oluşumu, İkinci Bayezid'e Amerika'nın teklif edilmesi, yedi gün süren büyük İstanbul depremi, Erzurum'da damdan dama atlarken donan kedi, yatısı namazının girmedığı memleketler, Mescid-i Nebevi ve Kâbe-i Muazzama'nın dört asır evvelki mimarisi, Peygamber Efendimiz'i (s.a.v.) ziyaret etmenin âdâbı, Nil Nehri'ne Hazret-i Ömer'in (r.a.) yazdığı ferman, Mısır piramitlerinde Evliya'nın başına gelenler gibi birbirinden farklı, dikkat çekici yazıları sizler için derledik.

Evliya Çelebi'nin seyahatlerinden edindiği bilgilerden ve kazandığı tecrübelerden istifade etmek temennisiyle...

Osman DOĞAN

EVLIYA ÇELEBİ SEYAHATNAMESİ

Evliya Çelebi'nin *Seyahatname-i Evliya Çelebi*, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* ve *Tarih-i Seyyah* ismini de taşıyan eseri, 1630'lu yıllarda İstanbul'dan başlayarak 1682'ye kadar Osmanlı topraklarında ve komşu ülkelerde yaptığı gezileri anlatır.

On cilt ve yaklaşık 4000 sayfadan oluşan *Seyahatname*, kültür tarihimizin çok kıymetli bir eseri olduğu gibi, bir zamanlar Osmanlı hâkimiyetinde yaşayan milletler için de vazgeçilmez bir külliyattır.

Evliya Çelebi, eserinin birinci cildinde, okuyucuyu uzun bir İstanbul gezisine çıkarır. İkinci ciltte, Karadeniz kıyılarındaki Trabzon başta olmak üzere belli başlı şehirleri; Erzurum yoluyla İran, Kafkasya, Kırım ve Girit'e uzanan geniş bir coğrafyayı ele alır. Üçüncü ciltte, Anadolu, Arabistan ve Rumeli üçgeninde yaptığı gezileri ve iki eski Türk payitahtı Konya ve Edirne'yi anlatır.

Dördüncü ciltte, Osmanlı Devleti'nin Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde dolaşır. Beşinci ciltte, doğu gezisini tamamlayıp batıya yönelir. Avrupa kıtasındaki Osmanlı topraklarında gezer.

Ayrıca Avusturya, Slovenya, Çek, Lehistan gibi Osmanlı sınırlarının ötesini de dolaşır. Altıncı ciltte anlatılan seyahat ise tamamen Avrupa'da geçer.

Yedinci ciltte, Kırım, Kafkasya, Rusya ve Avrupa'yı konu edindir. Sekizinci ciltte, Kırım'ı anlatır ve Edirne yoluyla İstanbul'a döner. Girit seferine katılmak üzere Mora ve Hanya'ya geçer. Kandiye fet-hinde bulunduktan sonra Arnavutluk'a, oradan İstanbul'a döner.

Dokuzuncu ciltte İstanbul'dan Mekke-i Mükerrerme ile Medi-ne-i Münevvere'ye kadar uzanan güzergâhta Batı ve Güney Ana-dolu ile Suriye şehirlerini anlatır. Bu cilt, onun aynı zamanda hac farızasını anlattığı kısımdır. Onuncu cildin tamamı Mısır'a ayrılır. Mısır'a yakın bölgeler, Nil sahilleri, Sudan ve Habeşistan bölgeleri-ni dolaşır.

Seyahatname'sinin onuncu cildinde yazdığı son hadiseler 1682'de meydana geldiğine göre, bu tarihlerde hayatta olduğu an-laşılır. Şu halde yetmiş seneden fazla yaşayan Evliya Çelebi'nin ve-fat tarihi ve yeri hakkında kesin bir bilgi bulunmuyor, ancak 1684'ten sonra vefat ettiği tahmin ediliyor.

Büyük bir gözlem gücüne dayanan *Seyahatname*, 17. asır Os-manlı toplum hayatının her sahasını yansıtır. Hikâyeler, halk şiirle-ri, efsaneler, masal, mani, ağız ayrılıkları, halk oyunları, giyim-ku-şam, düğün, eğlence, inançlar, komşuluk münasebetleri, sanat ve zanaat varlıkları, *Seyahatname*'de önemli bir yer tutar. Osmanlı sınırlarının ötesine de yolculuk yapan Çelebi, her gittiği yerde ma-halli dillerden kayıtlar tutar ve Türkçe dışında otuz kadar dilden örnekler verir.

Evliya Çelebi, eserinde insanlara dair bilgiler yanında, mües-seseler hakkında da malumatlar aktarır. Gezdiği yerlerde yöre-nin evleri, cami, mescid, tekke, zaviye, çeşme, han, saray, ko-nak, hamam, kule, kale, sur gibi yapılarından da söz eder. Bu yapılardan bazılarının duvarına "*Evliyâ rûhıyçün el-Fâtıha*" yazmayı da ihmal etmez.

Eserini, edebi tasvirlerle ve mizah ile süsleyerek anlatan Çelebi, sade ve samimi ifadesi, konuşur gibi kaleme alınan cümleleriyle herkese hitap eder.

Evliya Çelebi'nin, hayatının son yıllarını geçirdiği Mısır'da yazdığı *Seyahatname*, 1742'de İstanbul'a Hacı Beşir Ağa'ya gönderilir ve onun tarafından çoğalttırılır. Osmanlı devrinde birçok âlimin istifade ettiği bu muhteşem eseri, bugünkü manada Avrupa toplumuna tanıtan ise Avusturyalı Türkolog Hammer'dir. Hammer'den sonra Avrupa'da Evliya Çelebi furyası başlar ve muhtelif dillere tercümeleleri yapılır.

1841'de Evliya Çelebi'den seçmelerden oluşan *Müntehabât-ı Evliyâ Çelebi* adlı kitap yayınlanır. 1896'dan itibaren Necip Asım Bey ve İkdam gazetesi sahibi Ahmed Cevdet Bey'in gayretleriyle *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* basılmaya başlanır ve 1938'de 10. cildi neşredilir. İlerleyen yıllarda Reşat Ekrem Koçu (1944), Zuhuri Danişman (1969), İsmet Parmaksızoğlu (1984), Tevfik Temelkuran ve Necati Aktaş (1989) gibi yazarların *Seyahatname*'nin sadeleştirilmesi ve tanıtılması hususunda büyük gayretleri olur.

1996'da Yücel Dağlı'nın öncülüğünde YKY tarafından Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff, Zekeriya Kurşun, İbrahim Sezgin'den oluşan bir heyet, *Seyahatname*'nin yeni bir neşrine başlar ve 10. cildi 2007'de tamamlar. Bunun yanında yine YKY; Yücel Dağlı ve Seyit Ali Kahraman ile *Seyahatname*'yi günümüz Türkçesiyle de yayınlamaya muvaffak olur.

Seyahatname üzerinde son zamanlarda yapılan ilmi çalışmalar oldukça artmış, bazı bölgelerin müstakil monografileri hazırlandığı gibi dil özellikleri konusunda da önemli makaleler yayınlanmıştır.

Yazıldığı günden bugüne insanlığa ışık tutan, hayal dünyamızı, erişilmesi güç ufuklara taşıyan bu muhteşem seyahatnamenin

nitelik, nicelik ve içerik bakımından hiçbir dilde emsâli yoktur. Marko Polo, İbn-i Battuta, İbn-i Fadlan seyahatnameleri en meşhur gezi kitaplarından olmasına rağmen *Evliya Çelebi Seyahatnamesi* ile kıyas bile edilemezler.

Evliya Çelebi, İstanbul’u gezip dolaştıktan sonra hiç durmadan Osmanlı Devleti’nin dört bir yanını, Mısır’dan Viyana’ya her yeri karış karış gezip, gördüklerini kaleme alarak, bugün bir “dünya hazinesi” olarak kabul edilen *Seyahatname*’sini bizlere miras bıraktı. Bu büyük hazineyi takdir etme adına Avrupa Konseyi Parlamentosu, 2010’da, tarihe damga vuran yirmi en mühim şahsiyet arasında Evliya Çelebi’yi de gösterdi. Bunun yanında UNESCO, doğumunun 400’üncü yılında (1611-2011) onu unutmayıp 2011 yılını *Evliya Çelebi Yılı* ilan etti.

Osmanlı’nın bu büyük seyyahını ve onun dünya klasiği hâline gelen eserini, tanıma ve tanıtmaya hususunda bize düşen vazife ise Evliya Çelebi’yi ve eserini doğru anlayabilmektir. Bu konuda, ünlü edebiyatçımız Ahmet Hamdi Tanpınar, “*Ben, Evliyâ Çelebi’yi tenkit etmek için değil, ona inanmak için okurum ve bu yüzden de daima kârlı çıkarım*” diyerek, bizlere ufuk açmaktadır.

KARADENİZ NASIL OLUŞTU?

Astronomi ilmine sahip tarihçilerin, güvenilir sözlerine göre; Karadeniz, Nuh (a.s.) Tufanı'ndan kalmış, derin bir denizdir. Derinliği seksen kulaçtır. Çukur, kara bir denizdir. Nuh (a.s.) Tufanı'ndan önce Akdeniz'e dökülmeyip, İstanbul yakınında, şimdi Karadeniz (İstanbul) Boğazı olan yerde son bulurmuş.

O asırda Macaristan'da Salanta sahraları, Dobraçin, Geckemet, Kinkus ve Peşte sahraları; Sirem ve Semendire vadileri hep Karadeniz imiş. Hatta Venedik sahilinde bulunan Duduşka vilayetinde, Karadeniz'in Venedik Körfezi'ne döküldüğü yerler halen bellidir.

Karadeniz'in Alameti

Ayrıca Silistre eyaletinde -başı göklere uzanan- Pravadi Kalesi, o asırda deniz kenarında imiş. Hâlâ o kalede, gemileri bağlamaya yarayan demir halkalar mevcuttur. Eski zamanlarda gemi küpeşterleri ve bodoslamaların kayalara vurarak parçalandıkları yerler açıkça görülür.

Karadeniz'in bir alameti de Kırım Yarımadası'ndadır. Bahçe-saray şehrine bir merhale yakınlıkta -surları göğe doğru yükselen- Menkub Kalesi'nde gemilerin yanaşacağı limanlar ve kayalar üzerinde gemileri bağlamak için büyük sütunlar bulunuyor.

Heyhat Sahrasında Deniz Canlıları

Kırım Yarımadası, Heyhat Sahrası, Kıpçak Stepi ve bütün Sakalibe, baştan başa Karadeniz imiş ki, bir kısmı da Hazar Denizi'ne yani Geylan ve Demirkapı Denizi'ne dökülürmüş.

Hatta ben, İslam Giray Han sırasında, Tatar askeriyile Rus seferine giderken, Heyhat Sahrası'nda; Kertemeli, Biyim ve Eşim denilen yerlerde -rüzgâr gibi süratli- Arap atlarımıza su vermek için eşmeler kazarken, çıkan suların içinde yengeç, kerevit, midye ve istiridye gibi bazı deniz canlılarının kabuklarını görmüştüm. Bundan da anlaşılıyor ki, Heyhat Vadisi eskiden Karadeniz'in karanlık sularıyla kaplıymış.